

Лідскі скарб XVIII ст. з фондаў Нумізматычнага кабінета Нацыянальнага музея ў Варшаве

Раман КРЫЦУК

Член ГА «Беларускае нумізматычнае таварыства», Рэспубліка Беларусь, г. Мінск, e-mail: Kola.Sonca@gmail.com

Анжэй РАМАНОЎСКІ

Нацыянальны музей у Варшаве, Кабінет манет і медалёў, галоўны захавальнік, Рэспубліка Польшча, г. Варшава, e-mail: aromanowski@mnmw.art.pl

У фондах Нумізматычнага кабінета Нацыянальнага музея ў Варшаве захоўваецца частка скарбу з 314 манет, знойдзеных у г. Лідзе Гродзенскай вобласці. Правенанс дадзенага комплексу наступны. Ён быў выяўлены ў 30-я гг. XX ст. (да 1939 г.?) на тэрыторыі прадмесця горада падчас выкопвання катлавана для падмурка будынка. Дэ-

пазіт ляжаў у керамічнай тары на глыбіні 1,5 метра і складаў каля 1 000 манет. Спачатку ён быў падзелены паміж асобамі, якія яго знайшлі, на тры роўныя часткі. Верагодна, што ў 1940-я гг. адзін з іх (Eugeniusz Pilewicz) пераехаў на пастаяннае пражыванне ў Польшчу. У 1954 г. яго частка скарбу была прададзена (?) Археалагічнаму Музею ў Варшаве, адкуль у 1958 г. яе перадалі (?) у Нацыянальны музей у Варшаве. У выніку блытаніны ў дакументацыі і адсутнасці больш дакладнай інфармацыі распавесці падрабязней пра лёс дэпазіту складана. Пры гэтым інфармацыя пра знаходку не трапіла ў тагачасныя газеты¹. Першапачаткова комплекс захоўваўся пад нумарам (numer spisowy) 5715/41, сучасны інвентарны нумар (NPO) – 210270-210584.

Склад захаванай часткі скарбу

Склад захаванай часткі скарбу наступны: 304 манеты Рэчы Паспалітай, 6 манет Расійскага Царства, 2 манеты герцагства Прусія, 1 манета Шведскіх Інфлянтаў і 1 манета Іспанскіх Нідэрландаў. Большая частка манет Рэчы Паспалітай адносіцца да выпускаў Яна II Казіміра Вазы (1649–1668) (290 шэлягаў і 10 шастакоў), акрамя таго, 4 манеты адбіты пры Яне III Сабескім (1676–1696). Асноўную частку комплексу складаюць каронныя і літоўскія малыя медныя шэлягі Яна II Казіміра Вазы, вядомыя яшчэ як «барацінкі». Іх дакладнае апісанне і вызначэнне былі зроблены згодна з працай Цэзарыя Вольскага [1] і змешчаны ў выглядзе *табліц 1 і 2*. Акрамя шэлягаў, прадстаўленых у *табліцах 1 і 2*, адна манета з'яўляецца бракаванай, гэта т. зв. інкузны брак з рэльефнай і люстэркавай выявамі аверса. Вызначэнне іншых каронных і літоўскіх манет адбывалася згодна з працамі Эдмунда Капіцкага [2; 3], для рускіх манет выкарыстоўвалася сумесная праца І. Грышына, У. Кleshчынава і А. Храмянкова [4].

Меншай падборкай прадстаўлены шасціграшовікі Яна II Казіміра Вазы (NPO 210560-210570). Апісанне каронных манет прыведзена ў *табліцы 3*.

Акрамя каронных шастакоў прысутнічае адзін літоўскі, адбіты ў 1666 г. на віленскай менніцы (NPO 210565, Кор. Monety WKL 600, Кор. 3623;

¹ Аўтар выказвае падзяку за інфармацыю і кансультацыі лідскаму краязнаўцу Леаніду Лаўрэшу.

Табліца 1

Барацінкі літоўскія

1660	1661	1663	1664	1665	1666	16XX	Фальшывыя манеты
4 (Уяздаў)	9 (Уяздаў)	5 (Аліва)	14 (Вільня)	1 (Берасьце) 17 (Вільня) 2 (Коўна)	19 (Берасьце) 33 (Вільня) 2 (Коўна) 4 (Мальбарк) 4 (неатрыбу- таванья)	6 (Берасьце) 21 (Вільня) 6 (Коўна) 11 (неатрыбу- таванья)	8 недатаваных, адна тыпу «конь з доўгімі нагамі» (ма- люнкі 1 і 2)

Табліца 2

Барацінкі каронныя

1660	1661	1663	1664	1665	166X	16XX	Фальшывыя манеты
6	7	20	27	13	7	28	1660 г., 1663 г., 1664 г.; 11 недатаваных (малюнак 3)

Табліца 3

Каронныя шасціграшовікі Яна II Казіміра Вазы

Год	1662	1665	1666	1667	Не вядомы
Колькасць	1	1	3	4	1
Нумар каталога	Кор. 1661 (малюнак 4)	Кор. 1678?	Кор. 1679	Кор. 1680 Кор. 1686 (2 адз.) Кор. 1693	?

Ян II Казімір. Падробка пад літоўскую барацінку (NPO 210370)

Малюнак 1

Ян II Казімір. Падробка пад каронную барацінку (NPO 210556)

Малюнак 3

Ян II Казімір. Падробка пад літоўскую барацінку, тып «конь з доўгімі нагамі» (NPO 210402)

Малюнак 2

Ян II Казімір. Шостак 1662 г. Менніца Кракава (Кор. 1661; NPO 210560)

Малюнак 4

малюнак 5). У невялікай колькасці прадстаўлены эмісіі Яна III Сабескага. Гэта 4 шасцігрэшовікі, адбітыя на менніцы Быдгашча ў 1683 г. (Кор. 1963; 1964) і 1684 г. (2 адз., Кор. 1968; малюнак 6).

Асобна выдзяляецца рыжскі шэляг (NPO 210577; малюнак 7) 163X г. Густава II Адольфа Вазы (1611–1632). Звычайна такія манеты складаюць невялікую частку (5–15%) у дэпазітах з шэлягамі Шведскіх Інфлянтаў. Апошнія паступова знікаюць са скарбаў ужо ў другой палове 60-х гг. XVII ст. Але з-за таго, што мы маем магчымасць апрацаваць толькі частку скарбу, складана сказаць, адносілася манета да дадзенага комплексу ці трапіла ў яго склад выпадкова, напрыклад падчас захоўвання скарбу асобай, якая яго знайшла. Трэба заўважыць, што з тэрыторыі Беларусі вядомы як мінімум адзін падобны па характары дэпазіт, які таксама ўтрымлівае ў сваім складзе адзін шэляг Густава II Адольфа Вазы [5, с. 136]. Рускія манеты (NPO 210578-83) прадстаўлены невялікай і самай маладой часткай у выглядзе 6 дровавых капеек Пятра I (1696–1725). Дзве манеты адбіты на кадашоўскай менніцы (1702 г., КГ 1862 і 1919), рэшта – на старой маскоўскай менніцы (2 адз., XXXX г., КГ?; 2 адз., 1700 г., КГ 1631 і 1640; малюнак 8). Да манет герцагства Прусія адносяцца тры трохгрэшовікі (NPO 210575-210576; малюнак 9), адбітыя пры Фрыдрыху III (1688–1701) на менніцы Краляўца ў 1696 г. Адна манета (NPO 210584; малюнак 10) адносіцца да эмісій Іспанскіх Нідэрландаў. Гэта недатаваная 1/4 патагона штатгалтэра і суправіцеля правінцыі

Густаў II Адольф, Шведскія Інфлянты. Шэляг 163X г. Менніца Рыгі (NPO 210577)

Малюнак 7

Пётр I, Расійскае Царства. Капейка 1700 г. Старая маскоўская менніца (КГ 1640; NPO 210580)

Малюнак 8

Ян II Казімір. Шостак 1666 г. Менніца Вільні (Кор. Monety WKL 600; Кор. 3623; NPO 210565)

Малюнак 5

Фрыдрых III, Герцагства Прусія. Тры грошы 1696 г. Менніца Краляўца (NPO 210575)

Малюнак 9

Ян III Сабескі. Шостак 1684 г. Менніца Быдгашча (Кор. 1968; NPO 210573)

Малюнак 6

Штатгалтэр і суправіцель правінцыі Альберт VII Аўстрыйскі і Ізабэль Клара Эўхенія, Іспанскія Нідэрланды, правінцыя Брабант. 1/4 патагона (1598–1621). Менніца Бруселя (NPO 210584)

Малюнак 10

Альберта VII Аўстрыйскага і Ізабэль Клары Эўхеніі (1598–1621 гг. эмісіі), адбітая на менніцы г. Бруселя правінцыі Брабант.

Час захавання комплексу і аналогіі

Самыя маладыя манеты ў складзе разглядаемай часткі скарбу з'яўляюцца рускімі дратавымі капейкамі Пятра I і адначасова сведчаць аб часе захавання скарбу ў перыяд Паўночнай вайны (1700–1721). На жаль, падрабязныя працы, якія асвятляюць гісторыю Ліды ў кантэксце Паўночнай вайны, адсутнічаюць. Вядома, што ў ходзе баявых дзеянняў горад быў спустошаны і спалены шведскімі войскамі [6]. У некаторых працах згадваецца неаднаразовае рабаванне горада: у 1702 г., 1706 г. і 1708 г. [7; 8]. Таксама падчас гэтых падзей быў моцна пашкоджаны Лідскі замак [9]. Куды лепш даследаваны скарбы, захаваныя ў перыяд Паўночнай вайны, і дэпазіты з рускай манетай. Ёсць цэлы шэраг

публікацый, якія разбіраюць і адзінкавыя комплексы, выяўленыя выпадкова [5; 10] ці падчас археалагічных прац [11], і знаходкі з пэўных рэгіёнаў [12]. Акрамя таго, беларускі нумізмат В.А. Кабрынец, што даследуе пытанні абарачэння рускай дратавай манеты на тэрыторыі Беларусі, напісаў грунтоўны абагульняючы артыкул, у якім разглядаюцца як абставіны прыходу дратавых капеек на грашовы рынак Рэчы Паспалітай, так і ўсе вядомыя знаходкі скарбаў з імі [13]. Па яго меркаванні, руская дратавая манета стала актыўна трапляць на тэрыторыю Беларусі пасля 1704–1705 гг., калі рускія войскі пачалі інтэнсіўна ўдзельнічаць у баявых дзеяннях на тэрыторыі Рэчы Паспалітай [13, s. 227]. Такім чынам, лідскі комплекс хутчэй за ўсё мог быць захаваны падчас знішчэння горада шведамі ў 1706 г. ці 1708 г. Акрамя таго, гэты скарб з'яўляецца самым заходнім знойдзеным на тэрыторыі Беларусі дэпазітам з рускай дратавай манетай Пятра I.

Бібліяграфічны спіс:

1. Wolski, C. *Miedziane szelągi Jana Kazimierza Wazy z lat 1659–1667* / C. Wolski. – Lublin, 2016. – 528 s.
2. Kopicki, E. *Ilustrowany skorowidz pieniędzy polskich i z Polską związananych. 1506–1795* / E. Kopicki. – Warszawa: PTN, 1995. – T. 1. – 657 s.
3. Kopicki, E. *Monety Wielkiego Księstwa Litewskiego 1387–1707* / E. Kopicki. – Warszawa: PTN, 2005. – 136 s.
4. Гришин, И.В. *Каталог русских монет от Ивана Грозного до Петра Великого* / И.В. Гришин, В.Н. Клецинов, А.В. Храменков. – Изд. 2-е. – М., 2021. – 880 с.
5. Кобринец, В.А. *Клад с русскими «проволочными» копейками из Витебска (находка 1971 г.)* / В.А. Кобринец // *Віцебскія старажытнасці: матэрыялы навуковых канферэнцый*. – Мінск, 2013. – С. 134–136.
6. Крайцэвіч, А.К. *Ліда* / А.К. Крайцэвіч // *Археалогія і нумізматыка Беларусі: энцыклапедыя* / Бел. Энцыкл.; рэдкал.: В.В. Гетаў [і інш.] – Мінск: БелЭн, 1993. – С. 367–368.
7. Крайцэвіч, А.К. *Ліда* / А.К. Крайцэвіч // *Археалогія Беларусі: энцыклапедыя: у 2 т.* / рэдкал.: Т.У. Бялова (гал. рэд.) [і інш.]. – Мінск, 2011. – Т. 2: Л–Я. – С. 15.
8. Баравы, Р. *Ліда* / Р. Баравы // *Вялікае княства Літоўскае: энцыклапедыя: у 2 т.* / рэдкал.: Г.П. Пашкоў (гал. рэд.) [і інш.]. – Мінск: БелЭн, 2006. – Т. 2: *Кадэцкі корпус – Яцкевіч*. – С. 197.
9. Трусай, А.А. *Лідскі замак* / А.А. Трусай // *Археалогія Беларусі: энцыклапедыя: у 2 т.* / рэдкал.: Т.У. Бялова (гал. рэд.) [і інш.]. – Мінск, 2011. – Т. 2: Л–Я. – С. 16.
10. Кабрынец, В.А. *Скарб з рускімі манетамі з-пад вёскі Строчыцы Мінскага раёна* / В.А. Кабрынец // *Studia Numismatica Albaruthenica*; уклад. В.М. Сідаровіч, М.А. Плавінскі. – Мінск, 2011. – Вып. 1. – С. 115–126.
11. Иов, О.В. *Клад из Несвижа в контексте событий Северной войны* / О.В. Иов // *Pieniądz i wojna. Białoruś, Litwa, Łotwa, Polska, Słowacja, Ukraina: materiały z VI Międzynarodowej konferencji numizmatycznej, Supraśl, 9–11 września 2004 r.* – Warszawa, 2004. – S. 177–178.
12. Кобринец, В.А. *Монеты России в кладах Витебщины* / В.А. Кобринец // *Віцебскія старажытнасці: матэрыялы навуковых канферэнцый*. – Мінск, 2013. – С. 37–40.
13. Кобринец, В.А. *«Проволочные» копейки Петра I Алексеевича в кладах Беларуси первой четверти XVIII в.* / В.А. Кобринец // *Pieniądz i systemy monetarne wspólne dziedzictwo Europy. Studia i materiały. Białoruś – Bułgaria – Litwa – Łotwa – Moldawia – Polska – Rosja – Rumunia – Słowacja – Ukraina: materiały z X Międzynarodowej konferencji numizmatycznej, Supraśl, 19–22 września 2012 r.* – Warszawa, 2012. – S. 224–236.

The Hoard of Lida of the XVII Century from the Funds of the Numismatic Cabinet of the National Museum in Warsaw

Raman KRYTSUK, Member of the NGO “Belarusian Numismatic Society”, Republic of Belarus, Minsk, e-mail: Kola.Sonca@gmail.com.

Anzei ROMANOWSKI, National Museum in Warsaw, The Department of Coins and Medals, Chief Curator, Republic of Poland, Warsaw, e-mail: aromanowski@mnmw.art.pl.

Abstract. The article examines and analyzes coins from the treasure of the XVII century, which was found during excavations in Lida in the interwar period. Currently, a third of the deposit is in the funds of the National Museum in Warsaw. The youngest coins in the treasure include Russian wire kopecks of Petr I (1696–1725) and at the same time testify to the time of preservation of the treasure during the Great Northern War (1700–1721).